

Integracja poczynań wychowawczych a resocjalizacja dzieci niedostosowanych społecznie i ich rodzin

Rozwój cywilizacji i społeczeństw spowodował, że stanowienie celów wychowania i dobór środków ich realizacji leży w gestii wielu osób i instytucji. Następstwem tej sytuacji są różnorodne niezintegrowane, a niekiedy sprzeczne dążenia wychowawców, co z kolei powoduje trudności wychowawcze i adaptacyjne młodzieży.

Artykuł ten jest próbą przedstawienia sposobów oddziaływań na dzieci trudne wychowawczo i ich środowisko, które zostały wypracowane w Społeczno-Wychowawczej Poradni przy ul. Radzikowskiego w Krakowie. Poradnia ta powstała w roku 1974 na mocy porozumienia pomiędzy Rektorem WSP, KDMO Kraków-Krowodrza, Dzielnicowym Sztabem ORMO. Społecznymi pracownikami poradni są nauczyciele akademicy WSP w Krakowie, pedagodzy i psycholodzy. Ze względu na różnorodność przypadków trafiających do poradni (sprawy opiekuńcze, trudności wychowawczych czy dadaktycznych, resocjalizacji nieletnich przestępców) i skromne środki jakimi ona dysponowała, jej pracownicy musieli stworzyć nowe specyficzne dla tego typu placówki formy działania. Skromna dokumentacja poszczególnych przypadków, zawierająca często niepełne, zdezaktualizowane, bądź fałszywe informacje zmuszała do ich uzupełnienia i weryfikacji; aby to osiągnąć konieczny był kontakt

z rodziną dziecka, jego nauczycielami czy kolegami. Sytuacja ta spowodowała, że postanowiono oddziaływać zarówno na wychowanka, jak też na jego środowisko (głównie rodzinę, lecz również na szkołę lub grupę rówieśniczą).

W większości przypadków tok postępowania był następujący: starano się możliwie dokładnie poznać aktualną sytuację dziecka i historię jego życia, na podstawie zebranych informacji ustalić przyczyny, rodzaj, rozmiary i czas trwania zaburzeń, dobrać odpowiednie do sytuacji środki i metody postępowania, prowadzić działania resocjalizacyjno-terapeutyczne modyfikujący ich przebieg w zależności od uzyskiwanych rezultatów.

Działania te przedstawia schemat.

SCHEMAT DZIAŁANIA PORADNI

<p>Informacje wstępne</p> <ul style="list-style-type: none"> - Inspektor d/s nieletnich - Rodzice <p>Pedagog szkolny</p> <p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Diagnoza</p>	<p>Informacje zebrane w toku rozmów z dzieckiem i jego badań</p> <p>Decyzja o sytuacji dziecka</p> <p>Dobór metod resocjalizacyjnych i terapeutycznych stosowanych wobec:</p> <ul style="list-style-type: none"> - dziecka - jego rodziny - szkoły i środowiska 	<p>Informacje uzyskane od:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rodziców - pedagogów - otoczenia
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Resocjalizacja</p>	<p>Stosowanie uprzednio dobranych metod</p> <p>Kontrola efektów resocjalizacji</p> <p>Weryfikacja metod</p> <p>Opieka nad resocjalizowanym dzieckiem i jego rodziną</p>	

Dane dotyczące sytuacji dziecka uzyskiwano z dostępnych dokumentów, rozmów z dzieckiem, a także wywiadów o nim przeprowadzonych z jego rodzicami lub wychowawcami. Dodatkowymi źródłami wiadomości o dziecku i jego otoczeniu były: prowadzona w trakcie rozmów i wywiadów obserwacja oraz wyniki badań psychologicznych prowadzonych w poradni.

Bardzo często informacje te były sprzeczne ze sobą lub w zależności od źródła stwarzały odmienne obrazy tej samej rzeczywistości - przyczyny i manifestacje trudności były inaczej widziane przez rodziców, inaczej przez nauczycieli, odmiennie oceniała swą sytuację sama młodzież. Dotyczyło to zwłaszcza sytuacji rodzinnej - najczęściej rodzice twierdzili, że ich dziecko ma dobre lub bardzo dobre warunki domowe (motywuując to poziomem materialnym rodziny, posiadaniem przez dziecko osobnego pokoju etc.), młodzież natomiast twierdziła, że w domu czuje się źle, brak jest wzajemnego zrozumienia, ciepła rodzinnego, wspólnych zainteresowań i dążeń.

Już w trakcie zbierania informacji starano się prowadzić rozmowę wyjaśniającą przyczyny trudności i ich mechanizm, a także podsumowano propozycję rozwiązań. Strategie te stosowano zarówno wobec rodziców jak i dzieci.

Po zebraniu danych, ich weryfikacji i analizie w trakcie wspólnej rozmowy z całą rodziną ustalono sposoby rozwiązania istniejących problemów, wybierano te z nich, które odpowiadały zarówno rodzicom jak i dzieciom. W trakcie następnych posiedzeń kierowano postępowaniem rodziny, podsuwano odpowiednią literaturę pedagogiczną czy też przeprowadzano analogię z sytuacją znanych rodzinie bohaterów książek, sztuk teatralnych czy filmów.

Cechą charakterystyczną rozmów prowadzonych w poradni było to, że nie ograniczały się one jedynie do udzielania rad i wskazówek, lecz również ich celem była pomoc w rozwiązaniu aktualnych trudności życiowych członków rodziny:

np. w trakcie spotkania formułowano czy wręcz pisano podanie o przyznanie zasiłku, zamianę mieszkania, pomagano ułożyć plan dnia czy wydatków rodziny, sugerowano wybór szkoły czy rodzaju i miejsca pracy, często nawiązywano też kontakt pomiędzy szkołą bądź zakładem pracy, a młodzieżą czy jej rodzicami.

Szczególnie dużo uwagi w trakcie spotkań poświęcono organizacji życia w rodzinie. W większości rodzin dał się bowiem zauważyć zanik wzajemnych więzi emocjonalnych, obojętność na losy pozostałych najbliższych przecież ludzi. Następstwem tej sytuacji były poważne zaburzenia emocjonalnej i społeczno-moralnej sfery osobowości (zwłaszcza u dzieci). Brak czasu, różne pory rozpoczęcia i kończenia nauki bądź pracy uniemożliwiały prowadzenie normalnego życia rodzinnego, ograniczając je jedynie do dni wolnych, kiedy to z kolei większość czasu spędzano przed TV, lub poza domem.

Pracownicy poradni sugerowali więc rodzinie różne formy wspólnego spędzania czasu, np. wycieczki za miasto, do ZOO, udział w imprezach kulturalnych czy sportowych etc.

Sporo miejsca w pracy poradni zajmowały sprawy związane ze zdrowiem i higieną w rodzinach, często należało kierować rodziców do specjalistycznych poradni lekarskich, wpajać im elementarne zasady higieny i dbałość o zdrowie własne i dzieci.

Znaczna część rodziców nadużywała alkoholu, należało więc z jednej strony zaopiekować się alkoholikiem i umożliwić mu lub niekiedy zmusić do podjęcia leczenia, z drugiej zaś, w miarę możliwości, zmniejszyć skutki alkoholizmu w rodzinie (poprzez zapewnienie jej pomocy materialnej, umieszczenie dziecka w świetlicy, załatwienie pracy matce lub dorastającym dzieciom).

Osobnym zagadnieniem była pomoc w nauce - ze względu na brak czasu i możliwości udzielania korepetycji ograniczano się do udzielania wskazówek do sposobu uczenia się i

śledzono ich realizację, jak również nawiązywano kontakt z nauczycielami poszczególnych przedmiotów, bądź wychowawcami klas przedstawiając im sytuację dziecka i wspólnie z nimi starano się pokonać istniejące problemy.

Stałe cotygodniowe lub co dwutygodniowe kontakty rodzin z poradnią umożliwiały w miarę dokładne śledzenie zmian zachodzących w życiu rodziny. Z biegiem czasu ulegał zmianie charakter tych spotkań; pierwsze z nich były przeznaczone na analizę sytuacji rodziny i ustalenie planu wspólnego przewyciężania trudności, następne na terapię podtrzymującą - dokonywanie korekt działań, ukazywanie nowych sposobów postępowania itd. W końcowej fazie terapii starano się ograniczać liczbę spotkań i wydłużać czas pomiędzy nimi. W czasie rozmów nie wskazywano już konkretnych sposobów postępowania lecz starano się, aby członkowie rodziny sami próbowali dobrać i realizować korzystne dla nich i prawidłowe ze społecznego punktu widzenia cele.

Wśród rodzin znajdujących się pod opieką poradni dały się zauważyć dwa typy - w pierwszym przeważał zbyt liberalny styl wychowania, z reguły ograniczający się do zapewnienia dziecku warunków egzystencji (niekiedy wręcz luksusowej); w drugim stawiano dziecku wymagania, którym nie mogło sprostać, jednocześnie ograniczając jego prawa. Styl ten można określić jako nakazowo-zakazowy.

Część rodzin głęboko zdemoralizowanych nie podejmowała żadnych planowych oddziaływań wychowawczych, pozostawiając dzieci praktycznie bez opieki, zdarzały się też rodziny, które traktowały własne dzieci jak zło konieczne - niejednokrotnie znęcały się nad nimi (tab. 2).

Jak wynika z danych zawartych w tabeli, pierwszą grupę rodzin stanowiło około 50% podopiecznych, drugą około 30%, trzecią 20%.

Różny też był wiek podopiecznych, przeważała młodzież 15-letnia, 17-letnia, około 65% przypadków, ale były też dzieci młodsze, 13- 14-letnie, a nawet w wieku przedszkolnym.

Typy rodzin będących pod opieką poradni

Typy rodzin	1981 r.	1982 r.
Rodziny, w których przeważał liberalizm wychowania	42	55
Rodziny, w których dominował nakazowo-zakazowy system wychowania	36	38
Rodziny nie opiekujące się swymi dziećmi	17	20
Razem:	95	113

Obok bezpośredniego wpływu na rodziny podopiecznych, pracownicy poradni integrowali poczynania pozostałych grup społecznych i instytucji mających wpływ na wychowanie. Najczęściej działania polegały na informowaniu nauczycieli o nietypowej, niekiedy bardzo trudnej sytuacji dziecka (zwłaszcza domowej) i ustalaniu planu działania wspólnie z nimi lub z pedagogami szkolnymi.

Często także obejmowano opieką całą grupę koleżeńską, do której należał młodociany - poprzez działania o charakterze profilaktycznym starano się nie dopuścić do dalszych negatywnych zachowań i postaw przejawiających się w grupie. Niekiedy konieczne okazywało się zmienienie składu osobowego grupy (np. poprzez przeniesienie jednego z jej członków do innej klasy czy szkoły).

W niektórych przypadkach nawiązywano kontakt z placówkami oświaty pozaszkolnej lub z klubami sportowymi, aby umożliwić dziecku prawidłowy rozwój jego zainteresowań, lub żeby poinformować instruktorów o sytuacji dziecka i włączyć ich w proces resocjalizacji.

Zadaniem niezwykle trudnym jest ocenianie wyników pra-

cy poradni - wpływają na to: różnorodność przypadków, brak jednolitych kryteriów oceny wyników resocjalizacji, niemożność dłuższego śledzenia losów wszystkich podopiecznych, brak skali porównawczej z innymi placówkami tego typu. Autor postanowił wyróżnić kilka grup spraw stosując w każdej z nich inne kryterium oceny.

Pierwszą grupę stanowiły rodziny nieletnich przestępców, bądź młodzieży zagrożonej przestępczością - za kryterium resocjalizacji uznano w tej grupie niedokonywanie przestępstw przez nieletnich.

Drugą grupę stanowiły rodziny, w których dzieci sprawiały trudności wychowawcze - za zresocjalizowane uznano te dzieci, których zachowanie i postawy zostały pozytywnie ocenione przez rodziców, nauczycieli a w niektórych przypadkach przez sąsiadów.

Trzecią grupę stanowiły rodziny, których dzieci sprawiały trudności dydaktyczne - w tej grupie za kryterium oceny przyjęto kontynuację nauki, ukończenie jej lub promocje do następnej klasy.

Rodziny stanowiące czwartą grupę nie spełniały funkcji opiekuńczych wobec własnych dzieci - za podstawę oceny przyjęto w tej grupie zmianę istniejącej sytuacji.

Liczebność poszczególnych grup rodzin i efekty pracy resocjalizacyjnej przedstawia tabela 3.

Podział ten nie oddaje jednak pełnego obrazu rzeczywistości, gdyż:

- znaczną liczbę przypadków można by zaliczyć do co najmniej dwóch grup, a zdarzały się takie, które należało zaliczyć do wszystkich;

- krótki czas, który upłynął od chwili rozpoczęcia opieki i brak pełnych danych o losach podopiecznych uniemożliwia obiektywną ocenę poradni;

- różnorodność prowadzonych przez poradnię spraw i ich niewielka stosunkowo liczba utrudnia ich analizę ilościową i statystyczną.

Tabela 3

Rodzaje rodzin objętych opieką poradni i efekty jej pracy

Rodzaje rodzin	Zadowolającą sytuację uzyskano w rodzinach		Zadowolającą sytuację uzyskano w rodzinach	
	1981 r.		1982 r.	
Rodziny nieletnich przestępców 27	12 (41%)	24	15 (62%)	
Rodziny, których dzieci sprawiały trudności wychowawcze 48	27 (56%)	37	32 (56%)	
Rodziny, których dzieci przejawiały trudności dydaktyczne 11	7 (63%)	9	6 (66%)	
Rodziny nie spełniające funkcji opiekuńczych 9	4 (44%)	13	6 (46%)	

Za najbardziej obiektywne kryterium oceny pracy poradni należy uznać znacznie zmniejszenie się przestępczości nieletnich na terenie Krowodrzy (w ciągu 5 lat pracy poradni liczba ta zmalała o 50%, jak również podjęcie nauki lub pracy przez podopiecznych poradni albo ich rodziców.

Wyniki pracy poradni wskazują też na tkwiące w rodzinach przyczyny trudności wychowawczych młodzieży. Są nimi:

1. Brak integracji poczynań wychowawczych rodziny i pozostałych instytucji i placówek wychowawczych (odmienne stanowienie celów, niewłaściwy, nie uwzględniający potrzeb dziecka i rodziny dobór środków ich realizacji) - przyczyna ta pojawiła się w 80% przypadków.

2. Brak wzajemnego zrozumienia, ciepła rodzinnego (65% przypadków).

3. Niewłaściwy system wartości panujący w rodzinach - głównie chęć bogacenia się (40% przypadków).

4. Brak opieki i zainteresowania losami dzieci, dążenie do zaspokajania jedynie podstawowych materialnych potrzeb dziecka (30% przypadków).